

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr.

23

Fylke:

Troms

Tilleggsspørsmålnr.

Herad:

Aslappfjord

Emne:

Bordskikk til hverdags.

Bygdelag:

Sørgårdene

Oppskr. av:

M. Myklevoll

Gard:

Renså

(adresse):

Renså jr. Torik

G.nr.

80

Br.nr.

8

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. I eldre tider (for 50-60 år siden og før) var det almindelig her at de hadde en stue og en kjøkken i første etasje. Kjøkken brukte de til koking og smaltlagning. Stua var arbeidsrom, spisecrom og soverom for husfaren og husmoren. Folk spiste ved et såkalt klaffebord. Langbord er ikke brukt her. Denne skikken var så ombrent vanlig overalt, unntatt ^{hos} samene som bodde i gamme. De hadde bare ett rom, som var både kjøkken, spisecrom, arbeids- og soverom. Nå er det vanlig å ha kjøkkenet så stort at en bruker det til både til smaltlagning og spisecrom.
2. Både i eldre tider og ^{nå} er det fast skikk at alle spiser samtidig og ved samme bord i kjøkkenet. (Om søndag og andre helligdager er det som regel skikk å spise i stua).
3. Alle spiser på samme tid hvis ikke

2
ke arbeidet hindrer dem i å spise under de vanlige måltidene. Dette er framleis vanlig skikk.

4. Husfolk og tjenerer spiser alltid samme mat. For hendte det i embuds- og store forretningsfolks hus at de hadde særskilt mat til tjenerne. Men her i bygda har ^{det} ikke forekommet en slik skikk.
5. Det er fast skikk nå at familien hil daglig spiser i kjøkkenet.
6. Som for nevnt (i sp. 2) er det så omkrunt vanlig skikk at familien og tjenerne (det er sjelden en har tjener her i bygda nå) spiser i stua om søndag og andre helligdager.
7. Det er ikke vanlig at familien alltid har sine bestemte plasser, umtall husfæren som oftest sitter øverst ved bordet på en bestemt side.
8. I min barndom (for ca. 50-60 år siden) var det skikk at barna måtte stå ved bordet under måltidet. Hva tid det ble skutt med den skikken kan ikke med sikkerhet sies, men jeg skulle anta det var omkring århundreskiftet, og det er flere eldre som er av samme mening.
9. Noe høysede i likhet med hva

sagan beretter om hvor det ikke
vart og er heller ikke nå, men
husfaren har så ombrent som
fast regel sin bestemte plass
øverst ved bordet på en bestemt
side. Plassen er ikke markert
på noen slags måte.

10. Heller ikke i de nybyggde (mo-
derne) hus er husfarens plass
markert.

11. Skikken å vaske hendene
før en gikk til bords var
forskjellig i de forskjellige heim
i eldre tid. Det var vel i de fles-
ke heim de ikke gjorde det. Men
å håndfeste hva tid det ble van-
lig å vaske hendene før målt-
idet er nok vanskelig. Det
ble vel litt etter litt når san-
senser for hygiene vokste
og opplysningen ble større.
Skikken å ta av seg lue når
en gikk til bords har alltid
vart brukt her både i eldre
tider og nå.

12. Det hørte nok at barna må-
ke spise av samme fat når
de spiste rømmukolle og til-
dels grøt også, men de voksne
fikte som regel hvert sitt kjøtt.
Skikken sluttet etter hvert som
velstanden vokste. Felles mel-
tekopp har så vidt vites ikke
vart brukt. Der brukte passen-
de små kommer og kopper

4

4

av krus. I min barndomsheim brukte en ikkje koppur eller korn-
mer av tre, og det var nok sjeld-
den da at ein brukte annet enn
krus. Porselæn var mykje sjeld-
den i fisker- og småbrukerheim-
ne i gamle tider. Det var van-
lig å ha en passe lugg grant
i skeia og dyppe ned i melke-
koppur når en spiste grant. No
en hadde melken opp i taller-
kenne sammen med granten, men
det var mest almindelig å ha
granten og melka hver for seg.
Stå er det vanlig å ha melke
i glass og så drikke av glas-
set eller hvort som en spiser
granten. Det er vanskeleg å få
noen sikker opplysning om hvor-
dan det var for en begynne å
drikke kaffe, men de gamle
mener at skikken å ha egen
koppur tok til nok så tidlig.

13. At ha gryten på bordet var mykje
sjelden brukt. Det kunne nok i
primitive forhold. Men det var
vanlig å spise levermjølk av
gryta. Det samme var tilfelle når
en spiste kjøttmjølk. En satte
da gryta på en stol med et borde-
skjette under, eller en hadde den
på gura eller komfyren (da en
fiske k.). Fiske eller kjøtt ble servert
på fat og potetene på et annet fat.
Kjøttsuppe servertes i et jelles fat, og

husmoren ønske opp på tallerken-
 ner til hver av familiens. Når
 det er "fremmede" som er kjent av
 husfokket, foregår serveringen
 som vanlig, men som regel har
 en en bedre oppvartning når en
 får besøk av helt fremmede folk.
 Det beror sjølsagt hvilket steds-
 person en får besøk av.

14. Å legge spekesild mellom flat-
 brødstykker var meget ofte brukt
 i gamle tider. Det var særlig til
 frokost en hadde flatbrød og sild
 (og syrsuppe). En rensket spekesil-
 da, skar den opp i passe små
 stykker og la silda på et lag
 med to-tre brødstykker. Så la
 en noen brødstykker oppå dette
 og beit stykket for stykke av det-
 te. Brødet var da tørt. En had-
 de ikke noe særlig navn på det-
 te. En brukte også flatbrød med
^{en}vispeiske kvermelje og kjøttmelje.
 Men da ble brødet blott "fiske -
 eller kjøttsoet". Leira la en på
 brødet og hukket sammen. Det
 kaltes da brødklemning eller
brødklemning. Fiske ble som regel
 ikke spist på den måten.

15. Det vanlige var å ha sukkerbi-
 len i munnen når en drakte
 kaffen, men det var ikke an-
 sett som dårlig bordskikk om
 en ikke gjorde det.

16. Å drikke kaffen av skåla er

na' ansett som ^{minne} ikke god bord-
skikke, men for var det ofte
brukt, ikke fordi det var ansett
som god bordskikke, men av
praktiske hensyn.

17. På tidspunkt bestemt hva tid
gaffelen kom i bruk er nok
vanskelig. Jeg har snakket med
en kvinne som nå er 87 år
gammel. Hun sier at hun
så gaffel brukt først etter
at hun var blitt voksen (ca.
20 år). Det skulle således være
omtrent 60-70 år siden.

18. Tallekniv ved bordet har jeg ik-
ke sett vært brukt her i bygge-
da. Jeg har spurt gamle folk,
men de kan ikke minnes
de har sett det heller.

19. Det har ikke vært skikket her
i bygda å ha hver sin skje.
Det må i allfall være lenge
siden hvis denne skikken har
vært brukt. I min barndom
brukt en tre skjeer og jern-
skjeer, men de var ikke me-
ket til hver enkelt. Noen få
sølvskjeer hadde en også, men
de var helst bare til høgtids-
bruk. De vaske skjeene har
vært brukt helt fra min barn-
dom. Jeg har snakket med gam-
le folk, de sier at det var van-
lig i deres barndom.

20. Det var meget sjelden at de kjøp-

ke porseleer. De som hadde f. eks. porseleenskopper, var meget redd for dem og brukte dem bare til høgtidsbruk, eller når fremmede folk kom til gårds (altså i gamle dager). Folk kjøpte helst billig kerusik til hverdagsbruk. Hvis en tallerken eller et fat gikte ~~susset~~, drillet en hol i stykkene og balt dem sammen med hyosing eller olung og brukte dem, da de ikke hadde råd til å kjøpe nye. I min barndom var krefat og krebunker vanlig til smøltkjøter og til å ^{ha}proleter og fiske i undermålkidene. Tallerkener av kerusik har en bruket lenge for min barndom (for 60 år siden). Fiskelesfat til grøt har ikke vært brukt i min tid.

21. Bordduk til hverdags var ikke brukt i gamle dager. Det var først da voksduken kom i bruk at det ble vanlig skikke å bruke duk til hverdags. Duken ligger alltid på bordet nå, men i første tiden voksduken kom i bruk, ble den rullet opp og satt bort mellom målkidene.

22. Som nevnt i op. 21 er voksduk meget almindelig nå. Det er vanlig å male bordet ^{en}men har likevel duk på. Men ved høg-

tid eller når det er fremmede
tilstede, er det vanlig skikket
å ha kvit duk opp på voks-
duken.

23. Til hverdags var det vanlig
at enhver forsynte seg sjøl,
særlig når det gjaldt fisk og
eild, men det var helst hus-
faren som forsynte seg først.
Når en hadde kjøttsuppe
eller annen kjøttmat, brukte
husmoren å dele ut maten
til barna etter at husfaren
tradde forsynt seg først. Til
små barn måtte naturligvis
husmoren dele ut maten også
til hverdags. De voksne for-
synte seg sjøl både søndag
og hverdag. En har ikke noe
bestemt ord for delingen av ma-
ten. Det vanlige ordet var dele.

24. Det var helst kjøttrett i et
felles fat husmoren delte ut.
Brød, klappkaker, smør o. s. v.
tok hver for seg etter hverken
spiske. Det forekom nok i en-
kelte hus at husmoren del-
te ut all maten, men det var
ikke vanlig.

25. Det var vanlig skikket at man-
folkene, som de måtte hadde
det tyngste arbeidet, særlig de
som drev sjøen eller arbeidet
skogen, måtte ha mere mat
enn de øvrige av familien.

Kvinnene tungte mindre mat.
 26. Hvor store barna var når de spiste uten hjelp ved bordet var forskjellig i de forskjellige heim. Det er enkelte barn nå som ikke kan spise helt sjølskending før de er 9-10 år. Andre derimot kan greie seg sjøl før de begynner på skolen. Dette var nok tilfelle i gamle dager også. Som oftest er det mor som hjelper barna når de spiser, men er det flere små må far og eldste søster hjelpe til. Særlig i eldre tider var far mest berømt, da det var sjelden han var til hjelp ved bordet.

27. I min barndom var det vanlig at mødrene bygde maten til småbarna. Ellersom opplysningen steg, ble dette snart ansett som en meget stygg skikk.

28. Før var det en fast skikk å lese både før og etter måten. Der det var små barn, var det vanlig at ett av barna leste (helt den yngste). Når det barnet var vokst, leste en oftest stille. Nå er det i mange heim at en har sluttet med den skikken, men enda er skikken brukt i mange heim, og det er fremdeles helst den yngste eller de yngste som

2000

leser. Begravelser, bryllup, foreningsmøder er det ofte skikket å synge bordvers for og etter måltidet. Det er også vanlig skikket å synge bordvers på skolen når barna skal spise det. I en husstand hvor det bare er voksne, er det mest almindelig at en har sluttet med bordbønnen. Der det er vanlig å lese for maten, gjør en ikke forstøtt om det er fremmede til stede.

29. For var det vanlig skikket at barna ikke måtte snakke eller le for mye under måltidene. Det var helst de voksne og da helst husfaren som forke ordet. Nå er samtalen merre fri, og det er ikke lagt noe bånd på barna under måltidet.

30. Så vist jeg vel har jeg ikke kjennskap til at det har vært ansett for upassende å le under måltidet.

31. Det var særlig for ansett som upassende å synge ved bordet. Denne oppfatning har en kilde også nå. Noen ordtak om det kjenner jeg ikke til.

32. Den skikken å vente til alle var ferdig med maten for en gikk fra bordet bruktes vanlig i en heim hvor det var god orden, og det var også vanlig skikket.

33. Bama laus nå opp til å si takk for maten i de fleste heim, også til hverdags, men de voksne bruker som regel ikke den skikken. I min barndom var det mindre vanlig enn nå.

34. Når en gjennet kom inn under måltidet, sa han enten: Velkommen spiser, eller: Signe maten. Det første var det mest vanlige.

35. Det var ikke noen fast skikk å by gjennet til bords under et måltid. Det berodde på om han var gjennet eller kjent. Det mest almindelige var at det skjeddes til ekstra mat for ham.

36. Det var mer vanlig å stelle til ekstra traktament for en nå. Rasjoneringen har gjort at folk ikke er så gjestfri nå som de var før.

37. Som nevnt i spr 36 er gjestfriheten mindre nå enn før, og kafferasjoneringen hindrer folk nå i å servere kaffe til de som

38 kommer på besøk. Før var det vanlig at kaffekjelen ofte "stod på" hele dagen, særlig i hus hvor det ferdes mye folk.

39. Er det "gjennet" som er kjent med husfolket, sender det ofte de spiser i kjøkkenet når en har pen og store kjøkkener. Ofte brukes en å se om unnskyldning for at det

spise bare i kjøkkenet. En bruker da ofte hvit duk på bordet. Men tatt fremmede folk blir som regel bydd inn i spisestua (dagligstua). Hvis husfaren er hjemme, spiser han sammen med de fremmede, under tiden også de andre voksne og til dels barna hvis det faller seg slik at det faller sammen med de reglementerte måltiden. I gamle dager da en alltid spiste i stua, brukte en til stadighet å servere til fremmede i stua.

40. Det var særlig for at en nødde folk til å forsyne seg så mye som mulig. Nå er det særlig skikket at når den fremmede sier "ni takk", så byr en ikke maken flere ganger fram.

41. Det anses ikke for godt skikket å gå ut av stua mens gjestene spiser. Dette gjaldt særlig for, den eller flere av husfoltet sitet da inne og snakker med gjestene. De rither da et stykke fra bordet, men jeg har ikke hørt at de helst må vende ryggen til eller halvveis vendt fra bordet. Det anses for en skam at barna går til bordet når en gjest spiser. Dette gjaldt særlig for. Det måtte de helst ville med ornen eller i si trå. Nå er barna mere fri, men de må helst ikke gå til bordet.